

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

KERKELIJK LEVEN / E.A. de Boer

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN **141**

E.A. de Boer

Het nieuwste huwelijksformulier

MEDITATIEF **146**

A.S. van der Lugt

Zwart of wit

ACHTERGRONDEN **147**

A.L. Th. de Bruijne

Van moderne grondslagen
en postmoderne verhalenHOOG GENOTEERD **152**

H. Velaman

Een 'leeg Testament'

- nee toch!

DIACONAAT **54**

J. Lenting

Diakenen en Gereformeerde
zorginstellingen

en verder...

Uit de kerken

Nieuw uitgekomen

HET NIEUWSTE HUWELIJKSFOMULIER

In de kerken leefde de wens om het huwelijksformulier te vernieuwen. Een formulier is er immers om onderwijs vanuit de Bijbel te bieden. Onderwijs over het huwelijk moet dus voor mensen van deze tijd helder zijn. Verrassend snel kwam het eerst tot een tussentijds en, drie jaar later, tot een nieuw formulier. In mijn vorige artikel 'Vijf huwelijksformulieren' zette ik de veranderingen van het klassieke uit de 16e eeuw tot het tussentijdse van 1796 op een rij. Ook werd toen de tekst van het nieuwste formulier afgedrukt. We zullen nu de balans opmaken: wat is de waarde van de vernieuwing? Ik volg de nummering van de paragrafen die ik in de afgedrukte tekst van het nieuwe formulier heb aangebracht.

1. Instelling

De eerste passage van het formulier, die over de instelling van het huwelijk, wordt met deze zin ingezet: 'Het huwelijk is geen uitvinding van mensen, maar een instelling van God.' De uitleg van Genesis 1-2 volgt hierop. Het woordje 'uitvinding' klinkt mij wat mechanisch. Ik had liever 'bedenksel' gelezen. Toch is het goed dat het formulier frontaal begint: tegenover moderne ten-

densen om het huwelijk een Westers, burgerlijk zaakje te vinden. Het is geen uitvinding van mensen, maar een idee van de Schepster van alle mensen.

Die actuele zegging vind je verderop terug. Op de uitleg van Gen. 2:24 ('Daarom zal een man ...', de grondwet van het huwelijk) volgt de zin: 'Hieraan geven man en vrouw gehoor, wanneer zij elkaar officieel trouw beloven voor liet leven. Hun huwelijks-sluiting vormt een publieke

gebeurtenis Daarin wordt de band tussen beiden rechtsgeldig voor God en mensen.' In deze passage over de instelling van het huwelijk ligt prachtig materiaal voor gesprek met mensen die hun relatie (bijv. hij samenwonen) als een zaak van hen alleen zien. Het publieke moment en de rechtsgeldigheid worden duidelijk neergezet.

Het brede citaat van Gen. 1:27-28 is vervangen door een uitleg van de instelling van het huwelijk in de paradijsituatie. In de kantlijn wordt de tekstverwijzing wel opgenomen. Is dat niet mager? Ik vind die teksten mooi samengevat in deze uitleg: God 'schiep hen' tjaar zijn beeld en gaf hun samen de opdracht de aarde te beheren

KERNREDACTIE:

DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP
PROF. DR. B. KAMPHUIS

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DR. E.A. DE BOER, DRS. B. BOS,
DRS. A.L. Th. DE BRUIJNE,
DRS. I.D. HAARSMA, DRS. P. HOUTMAN,
DRS. B. LUITEN, DRS. K. DE VRIES.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, J.M. DE JONG,
DRS. A.S. VAN DER LUGT,
DR. J. CMELIK, DRS. H. VECPMAN

REDACTIE-ASSISTENT:

H. PRINS, Meulenbeeldlaan 159, 7602 XK Almelo, tel. 0546-870843 E-mail: reformatie@wxss.nl

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24.8260 AA Kampen.

UITGEVER

Print Media bv, Bedum Technische Realisatie Scholma Druk bv, Bedum

ADMINISTRATIE EN ADVERTENTIES

Scholma Druk postbus 7, 9780 AA Bedum
Telefoon 050 - 3013636 Fax: 050 - 3012732
(o.v.v. Reformatie)

E-mail: reformatie@scholma.nl

Aanlevering advertenties in overleg
ING Bank: 66.30.92.620

ABONNEMENT.

f 92,50 per jaar. Studenten f 77,- per jaar (binnenland) f 179,- per jaar (buitenland, zeepost). Opzegging dient 1 maand voor het verstrijken van het [opende] jaar te geschieden.

Losse nummers f 2,50 (incl. Porto)

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah
Tel. (0521) 515946

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,95 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen

ISSN 0165-5191

en in cultuur te brengen.' Gemis wordt nu alleen de opdracht tot vermenigvuldiging in de gave van de vruchtbaarheid. Maar die woorden uit Gen. 1 zijn verderop bij de uitleg van het doel van het huwelijk gehandhaafd.

De woorden 'een hulp die bij hem past' zijn als citaat van Gen. 2:18 weggelaten en vervangen door een omschrijving: Adam 'miste iemand met wie hij het leven kon delen.' Een mooie uitleg, maar ik vind het jammer dat Gods eigen woorden niet meer klinken in de trouwdienst. Dat 'hulp' makkelijk misverstaan wordt is geen reden tot weglating. Dat doet hier nieuwe formulier immers ook niet met de woord 'hoofd'. Later worden zowel 'hoofd' als 'hulp' uitgelegd. Waarom het dan in de eerste passage niet gehandhaafd met uitdrukkelijke verwijzing naar Gods gedachte: 'Ik zal hem een hulp maken die bij hem past'?

De waarschuwing tegen echtbreuk klinkt voortaan zo: 'Ontrouw neemt de Here daarom hoog op. Het kwaad van de echtbreuk verdraagt Hij niet.' Daarmee is teruggekomen op het schrappen van de laatste zin in het tussentijdse formulier. Het is een verbetering ten opzichte van het formulier uit 1975 waar het 'kwaad van de echtbreuk' (onbedoeld) suggereerde dat het nvr echtscheiding zonder onderscheid ging. Nu is duidelijker gemaakt dat echtscheiding niet hetzelfde hoeft te zijn als echtbreuk, omdat nadrukkelijk 'ontrouw' genoemd wordt. Daarmee kan je het nieuwe formulier makkelijker lezen, wanneer een tweede huwelijk kerkelijk bevestigd wordt, nadat het eerste buiten directe schuld gebroken werd.

2. Het doel van het huwelijk

Bij het doel van het huwelijk

wordt nu uit Hooglied geciteerd. Prachtig: de liefde 'is fonkelender dan wijn en zoeter dan honing. Geen stortvloed van water kan het vuur van de liefde blussen.' In vroeger tijd werd het Hooglied vaak allegorisch gelezen: de liefde tussen Christus en zijn gemeente was de hoofdzak. Zou het hierdoor komen dat het klassieke formulier geen woord aan het Hoogste lied wijdde? Wat een winst van nuchtere bijbeluitleg dat nu wel uit Hooglied geciteerd kan worden!

In deze passage is het 2e doel van het huwelijk sterker verwoord dan in het tussentijdse uit 1996. Daarin was de verwijzing naar Gen. 1:28, 'Weest vruchtbaar en wordt talrijk', weggelaten. Die aanhaling is nu terug, met de uitwerking: 'Daarnaast wil de Here door het huwelijk bouwen aan de volgende generaties met het oog op de komst van zijn koninkrijk.' De roeping tot ouderschap is mooi verwoord. Over de opvoeding wordt voortaan niet expliciet gesproken. Wel staat er mooi: 'Zij zullen als vader en moeder het beeld van God vertonen in de zorg en liefde voor hun kinderen.' Dat is goed dat het beeld van God zo nadrukkelijk genoemd wordt in een tijd waarin we meer inzicht hebben in het misbruik dat vader en moeder van hun gezag kunnen maken. Het beeld dat kinderen van God ontwikkelen, kan door de ouders ten goede én ten kwade beïnvloed worden. Mooi is ook dat deze hele passage wordt afgesloten met de zin: 'De gehuwden leven niet alleen voor elkaar en voor hun gezin. De Here geeft hun ook een plaats in de samenleving. Zij behoren zich in te zetten voor de leden van Christus' gemeente en voor alle mensen die god op hun weg plaatst.' Zo is duidelijk uitgespeld wat bedoeld werd met de bekende woorden 'tot opbouw van zijn kerk.'

3a. Eenheid

In het oude formulier was de eenheid tussen man en vrouw uitgangspunt. 'De apostel Paulus leert ons dat de eenheid van man en vrouw in het huwelijk een diepe betekenis heeft'. luidde de inleidende zin. Die eenheid was in het gedeelte over de instelling van het huwelijk als 'Tevenseenheid' getoonzet. Maar het oude formulier sprak verder vooral over ieders kant in de onderlinge verhouding: de man als hoofd, de vrouw hulp. De vraag die daarbij opklonk, was: maar waar zit die eenheid dan in! Het nieuwe formulier zegt nu:

- a 'Man en vrouw zijn aan elkaar gegeven om elkaar aan te vullen en te dienen, niet om elkaar te overheersen.' Samen zijn zij naar Gods beeld geschapen.
- b 'Beiden delen in de liefde van Christus en beiden zijn erfgenamen van het eeuwige leven.' Deze laatste woorden zijn uit de aanspraak aan de bruidgom getild en op deze plaats gezet. Een mooie aanvulling, die de eenheid onder woorden brengt.
- c Dit leidt tot de conclusie: 'Dit alles vraagt in het huwelijk om wederzijds respect, waarbij de liefdevolle trouw de toon aan geeft.'

Jonge mensen, die naar een huwelijk toelevan, benadrukken sterk: we zijn gelijk voor de Here, en wat we beslissen, doen we samen. Het is goed dat nu eerst die eenheid expliciet gemaakt is. Dan is er een basis om over ieders eigenheid te spreken. Daarom komt in het nieuwe formulier vervolgens vanuit die eenheid de eigen plaats van man en vrouw in die twee-eenheid aan de orde. Dan wordt Efeze 5 geparafraseerd.

De vernieuwing in het tussentijdse formulier betrof vooral deze passage. Die verandering is in het nieuwe formulier behouden.

Inhoudelijk is deze passage dus niet nieuw. Alleen lopen de zinnen nu mooier. Het nieuwe formulier is sterker omdat de passage over de eenheid van man en vrouw er nu aan voorafgaat. Die lijn vanuit de eenheid van man en vrouw is vastgehouden. Dat zie je mooi in de eerste zin over de eigen plaats van de vrouw: 'De vrouw bewaart van haar kant de eenheid door recht te doen aan de plaats van de man.' Als eerst de eenheid duidelijk verwoord is, komt de uitleg van ieders eigen taak in het huwelijk beter tot zijn recht.

3b. Efeze 5

In het tussentijds formulier viel al op dat het woord 'gezag' in de uitleg van het hoofd zijn van de man is vervallen. Ik ben van mening dat je pas scherp ziet hoe groot de verschuiving van de invulling van het huwelijk in de verschillende formulieren is, als je de geschiedenis erbij neemt. Die verschuiving is op dit punt het grootst. Mijn interesse gaat het meest uit naar de uitleg van 1 Korinthe 11:2-16 en Efeze 5:22-33. De vraag is: wat betekent het dat Paulus de man het 'hoofd' van de vrouw noemt? De meeste mensen kunnen zich daar niets bij voorstellen. En in dat verband: hoe moeten we woorden als de oproep aan de vrouw om 'onderdanig' en 'gehoorzaam' te zijn, ook in gedeelten als 1 Tim. 2 en 1 Pet. 3, opvatten?

De vernieuwing van het formulier op dit punt komt voort uit een exegese van het Griekse woord dat wij met 'hoofd' vertalen. Het deputatenrapport verwijst naar de commentaar van L. Floor op Efeze. Hoofd houdt in: verantwoordelijkheid en leiderschap. Het Griekse woord *kefalè* wordt ook wel met 'bron' vertaald. In het formulier wordt de wijze van het hoofd zijn afgeleid van de wijze waarop Christus zich hoofd

van zijn gemeente toont. 'Door zichzelf helemaal te geven, heeft hij haas liefgehad tot het uiterste. In navolging van Christus behoort de man met liefde en zelfverloochening hoofd te zijn van zijn vrouw.' Dat wordt concreet gemaakt in de volgende zin, waarin de strekking van het woord 'hoofd' vertolkt wordt: 'Als eerstverantwoordelijke moet hij haar voorgaan in een leven met de Here. Hij zal zorg dragen voor haar welzijn en haar geborgenheid geven.' Ik vind dat een prachtige uitleg. Onze 21e eeuwse oren begrijpen weer wat de Schrift bedoelt met het hoofd zijn van de man,

De passage over de vrouw begint, zoals gezegd, met van haar te vragen dat zij recht doet aan de plaats van haar man. Dat is een mooie weergave van de bijbelse werkwoorden 'gehoorzamen' en 'onderdanig zijn'. Onderdanig zijn is geen slaafse onderwerping, maar 'jezelf onderschikken', je eigen plaats innemen met respect voor de ander. Opnieuw is het de navolging van Christus die de toon van de uitwerking aangeeft. 'Zoals de gemeente zich aan Christus toevertrouwt en zich dooi. Hem laat leiden, zo moet de vrouw zich toevertrouwen aan haar man en hem volgen in het dienen van de Here.' Zij is bovendien zijn hulp, zijn helper. Ook dit wordt niet in ondergeschikte zin beschreven, maar positief: 'Zij zal hem helpen bij alle dingen die naar Gods wil zijn, en liefdevol met leven met hem delen.' Opnieuw noteer ik dat het jammer is dat de verwijzing naar Gen. 2:18 ('Ik zal hem een hulp maken ...') bij de instelling van het huwelijk is vervallen.

Zoals gezegd, ik ben zielsblij met deze heldere uitleg van bijbelwoorden, die door de gedateerde vertaling moeilijk begrepen werden. Wel zal het in prediking en

catechese. ook ter voorbereiding op het huwelijk, nodig zijn hierop voort te bouwen. Hoe werkt dat in de praktijk dat de man zich als eerste verantwoordelijk weet? Hoe gaat hij zijn vrouw vóór in het leven met de Here? Maken mannen daar werk van en weten zij hoe? Pas dan wordt duidelijk op welke wijze vrouwen zich door hem laten leiden en hem volgen in het dienen van de Here. Laten we niet vergeten dat het in de lucht zit vanuit eenheid en gelijkheid van man en vrouw te denken. Wat ieders geestelijke rol daarin is, moeten we opnieuw leren.

Soms vraag ik mij af: was het gebruik van het woord 'gezag' in de uitleg van het hoofd zijn van de man nu zo onbijbels? In post-modern gedachtenklimaat is gezag niet aan een rol, maar aan de persoonlijkheid verbonden. Ook christenen konden zich bij het gezag van de man niet veel meer voorstellen. Toch is dit gedachtengoed ook weer op zijn retour. Zit er niet toch een element van geestelijk gezag in de taak van de man om hoofd te zijn? Ja, dan kom je dichterbij de praktijk: waarin komt de eerste verantwoordelijkheid en het leiding geven uit!

4. Belofte

De passage over Gods zegen op het huwelijk is naar zijn inhoud niet veranderd. Ook nu is de zeging vernieuwd. Psalm 128:1-2 wordt niet meer in zijn geheel geciteerd. Daarmee is de oudtestamentische kleur van de passage ('eten de opbrengst van uw handen') veranderd. Die woorden worden geparafraseerd in: 'Wandelend met Hem, mogen de gehuwden zegen op hun levensweg verwachten.'

5. Verplichtingen

In de opsomming van de verplich-

tingen van bruidegom en bruid weerspiegelt zich de nieuwere uitleg van EL 5. Die uitleg hoeft niet met veel woorden herhaald te worden. Deze passage is in het nieuwe formulier beduidend korter. Waarin is hij haar hoofd? Dat klinkt in de opdracht: 'Ga haar voor in een leven met de Here.' De verwijzing naar 1 Pet. 3 ('Dan zullen uw gebeden niet verhinderd worden') is opgenomen in de positieve verwoording: 'Dan zult u vrijuit tot God kunnen bidden en verhooring ontvangen.'

Uit EL 5 werd vroeger nog iets verwerkt, en wel de woorden: 'Wie zijn vrouw liefheeft, heeft zichzelf lief; want niemand haat ooit zijn eigen vlees, maar hij voedt het en koestert het.' Die tekst vonden we terug in de eerste zin van de verplichtingen: 'Bruidegom, heb uw vrouw lief als uw eigen lichaam.' Dat herinnerde aan Jezus' woord uit het dubbelgebed van de liefde: 'Hebt uw naaste lief als uzelf.' Is het niet jammer dat die verwijzing naar het fundamentele gebod van de liefde en naar Paulus' uitleg daarvan voor het huwelijk is verval- len? Ik vind het niet erg dat dit niet gebeurt in het benoemen van de wederzijdse verplichtingen. Als het ergens genoemd zou moeten worden, dan in het onderwijzend deel. Ik vind trouwens wel iets terug van Paulus' woorden over het koesteren van eigen lichaam. De plicht van de man is immers zijn vrouw geborgenheid te geven. Het is goed dat dit met zoveel woorden gezegd wordt. Ook is mooi dat het positieve in het hulp zijn van de vrouw terugkomt. De man moet niet alleen voor zijn vrouw zorgen. Hij moet ook haar hulp aanvaarden: 'Aanvaard de liefdevolle steun als de hulp die Christus u geeft.' Alleen mis ik des te meer de verankering van deze mooie zin in de aanhaling van Gen. 2:18 ('Ik zal hem een hulp maken die bij hem past').

De aanspraak aan de bruid vloeit eveneens voort uit het onderwijs vanuit Ef. 5. Het is nog sterker geworden. Vroeger lezen we: 'Aanvaard gehoorzaam zijn leiding en volg hem'. Nu zeggen we: 'Aanvaard hem als hoofd en ontvang, zijn liefdevolle zorg als geborgenheid die Christus u geeft.' De aanhaling van 1 Pet. 3:3-5 ('Leef ingetogen en tooi u met het sieraad van goede werken') is vervangen door: 'Wees niet gericht op uiterlijk vertoon, maar laten uw goede werken uw sieraad zijn, in het gezin en daarbuiten.'

Opvallend is opnieuw dat meer rekening gehouden wordt met de moderne samenleving. De man is niet meer automatisch degene die buitenshuis werkt. De vrouw niet de enige die voor het gezin zorgt. Daarom zijn de woorden 'wees trouw in de uitoefening van uw beroep', gericht aan de man, en de woorden 'zorg ook goed voor uw gezin', gericht aan de vrouw, vervallen. Toch wordt in de vraagstelling aan de vrouw haar gezin nog wel genoemd, zij het kort. (zie de laatste aanhaling in de vorige alinea). Gezin én werk komen terug in de aanspraak aan beiden: 'Draag samen de verantwoordelijkheid en de zorg voor uw gezin. Wees trouw in de uitoefening van de taken die God u geeft.'

6. Vraagstelling

De vragen aan bruidegom en bruid zijn inhoudelijk nauwelijks veranderd. Al in het tussentijdse formulier van 1996 was de vraagstelling niet meer dubbel, zoals in het oude. Ook in het nieuwe formulier worden aan man en vrouw elk één vraag, elkaars spiegelbeeld, gesteld. De wijzingen vanuit een beter verstaan van Efese 5 geven in de vragen nauwelijks aanleiding tot wijziging. Op één punt is er een belangrijke

aanvulling. Er staat niet meer alleen 'totdat de dood u scheiden zal', maar: '*totdat Christus weerkomt of de dood ons scheiden zal*'. J. Schelling noemt het al, vanuit gehoorde kritiek, een 'vrijgemaakt *nouveauté*' in een klassieke en oecumenische tekst (*Handboek 2000*, 383). Ik heb zelf een inhoudelijk bezwaar. Maar eerst wil ik zeggen dat ik het op het eerste gehoor een ontroerend mooie aanvulling vond. Eindelijk zetten we de verwachting van Christus' weerkomst eens vóór de cloudsverwachting! Dat is pas uitkijken naar zijn komst, en dan samen! Waarom dan toch een bezwaar?

Bedenk waarom de eindterm van het huwelijk oorspronkelijk is genoemd: 'totdat de dood u scheiden zal'. Omdat de apostel Paulus in Kom. 7 de binding aan de wék voor Christus' komst vergelijkt met het huwelijk. De dood geeft de eindterm van zo bitter nodige huwelijksrouw aan. 'Want de gehuwde vrouw is dooi- de wet aan haar man gebonden, zolang deze leeft; wanneer echter de man sterft, is zij ontslagen van de wet die haar aan haar inan bond'. De dood als eindterm van de geboden huwelijksrouw: dát is de oorspronkelijke toonzetting van de belofte, afgelegd bij het begin van het huwelijk. 'Zult u heilig met haar leven, haar nooit verlaten, maar haai trouw blijven ... tótdat de dood u scheiden zal?'

Op dit punt de weerkomst van Christus invoegen lijkt prachtig. Maar het suggereert dat het op de jongste dag met de huwelijksband ook voorbij is. Inderdaad zegt de Here Jezus dat in de opstanding geen huwelijken meer gearrangeerd en gesloten worden (Luk. 20:35). Hij zegt niet dat er beslist geen blijde of genezen herinnering aan liet. Het huwelijk op deze aarde meer zijn zal. Hij zegt niet dat de huwelijksliefde, zoals het in dit leven een van God gegeven

plaats had, dan niet een vernieuwde voortzetting krijgt. De extreme strikvraag over de vrouw die zeven keer huwde ('van wie zal zij in de opstanding de vrouw zijn?') wordt door Christus in feite niet beantwoord. Ik houd graag de verwachting vast die Willem de Mérode zo verwoordde in de laatste van de drie gedichten *In memoriam*.

Er is een schaduwspel van twijgen
en knoppen over 't zonnig grind,
en bloemengeur en licht en wind
verzaligen het grote zwijgen.

Het is zo stil, dat het bewegen
van 't licht wordt of een vergeruis
van vleugelen ging door het huis
en of zich engelen om u negen.

Het is zo stil en wit, dit rusten.
Zo slapen enkel Gods gekusten.
zo vredig licht en grondloos diep.

De tijd valt lang voor hen die waken.
Maar God zal samen wakker maken.
die Hij gescheiden tot zich riep.

Hans Werkman tekent hier in de bloemlezing *De witte roos* bij aan dat De Mérode de cyclus schreef 'voor een moeder bij de dood van ham 17-jarige zoon' (p. 41). Maar het weerzien van de generaties bij Christus' weerkomst moet toch omgeven zijn door de herinnering aan het huwelijk.

Nu Rebben deputaten met deze toevoeging vast geen uitspraak over de verhouding van die twee geliefden op de nieuwe aarde willen doen. Hoewel, in het rapport lees ik: 'De scheiding tussen man en vrouw door Christus' komst is

verre te verkiezen boven de scheiding als gevolg van de dood.' Maar ondanks mijn inhoudelijk bezwaar zal ik vrolijk de nieuwe tekst van de vragen aan bruidsgom en bruid voorlezen. Want dát Christus' weerkomst verwachtingsvol genoemd wordt is prachtig. Want hoe dan ook, de roeping om elkaar op aarde trouw te blijven zal dan als strijd voorbij zijn.

Balans

Ik laat verdere bespreking van de zegen en het gebed achterwege. Daarin is inhoudelijk immers niets veranderd. Alleen is het jammer dat de aanwijzing 'Eventueel knielt hierbij het bruidspaar' bij het gebed is geschrapt. Deputaten geven als argument dat dit in de vrijheid van de kerken is. Maar dat zát al in het woordje 'eventueel'. Wat zou het jammer zijn als het knielen in onbruik raakte! We knielen al zo weinig meer. Publiek al helemaal nooit meer, behalve ... in de huwelijksdienst. Laat dat mooie gebruik alstublieft niet vergeten worden. Afschaffen van een vorm is makkelijker dan er opnieuw één invoeren. Toch ben ik al met al heel blij met dit nieuwe formulier. Het biedt een gave tekst in duidelijk en mooi Nederlands. Tegelijk blijft het dicht bij het klassieke formulier. Kleine puntjes van kritiek zullen er altijd blijven. Maar dit is een liturgische tekst en geen complete ethische leertekst over man en vrouw. Ik hoop dat deze tekst een langer leven is beschoren dan die van Arnhem 1981.

Dr. E.A. de Boer is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zeist

"... ik wil niet dat u in gemeenschap komt met boze geesten" 1 Korinte 10,20

Bij thuiskomst vond Peter een briefje op de mat. Het was een klein, gekopieerd foldertje: "Mijnheer Sadabo, bekend medium, helderziende is ei. om uw problemen op te lossen. specialist in alle liefdesproblemen. Helpt zelfs in de meest hopeloze gevallen..." Even dacht Peter erover het direct in de palm van de hand te verfrommelen, maar toen zag hij "bescherming legen slechte invloeden..." en hij begreep wat er bedoeld werd: de invloed van kwade onzichtbare machten, geesten in de lucht, wraakzuchtige voorouders en heksen. Het is niet ver weg in de jungle, dacht hij, ook hier in onze stad! Hij las het briefje helemaal uit. Er werd een telefoonnummer genoemd voor het maken van een afspraak, en tenslotte: Waarheid is de basis van mijn werk. Hij liegt, zei Peter hardop tegen zichzelf.

Dat is inderdaad het verraderlijke. waar ook de apostel Paulus ons op wijst. Je kunt jezelf (en anderen) voor de gek houden. Neem bijvoorbeeld de gemeente van Korinte. De ex-heidenen zijn zo overtuigd van Christus dat zij de afgoden van hun tijd als 'niet-sen' beschouwen. Dus doen ze mee met offermaaltijden in de heidense tempels als de sociale omgang dat vroeg. De vroegere vrienden mogen dan offeren tot de zon, maan of sterren (goden aan de hemel) of tot de keizers (goden op de aarde), voor ons christenen is ei. toch maar één God, de Vader van Jezus Christus?! Jullie hebben gelijk, beaamt de apostel. Maar er bestaan wel

boze geesten. Wie offert aan de zon, treedt met hen in contact. Dat moet je niet willen. Willen wij de Here soms jaloers maken'? Daarom: ik wil niet dat jullie in gemeenschap komen met boze geesten.

Zou Herman, zijn collega, ook zo'n bericht op de mat gevonden hebben'? Misschien gooit hij het wel achteloos in de prullenmand. Hoewel, dacht Peter. stel je nu eens voor dat hij in scheiding lag? Stel je voos dat deze nuchtere Hollandse man zijn vrouw verdacht van een relatie met een ander'? Zou hij niet ten einde raad bij zo'n mijnheer Sadabo kunnen uitkomen? Wat zou er gebeuren als je een afspraak zou maken? Als het nu eens echt helpt en deze helderziende een aantal gevallen met doorslaand succes kan melden... Je kunt je toch alleen voor jouw probleem lol een medium wenden? Je houdt toch je eigen recht om te beslissen?

Dat is nu precies het gevaar waar de apostel ons voor waarschuwt. Het is zo onschuldig niet, want aan het één zit meestal het andere vast. Afgoderij ging in het Griekse leven vaak samen met dronkenschap en ontucht. Bij het offer kwam een maaltijd. Je dronk uitbundig veel. De meisjes van de tempel kwamen dansen. De drank maakt de remmen los. Je danst mee, gaat mee naar achteren... Let op het voorbeeld van het oude Israël: Wordt ook geen afgodendienaars zoals sommigen van hen. gelijk geschreven staat: Het volk zette zich neer om te

cten en te drinken, en zij stonden op om te dansen. Laten wij geen hoerij plegen zoals sommigen van hen deden en er vielen op één dag drieëntwintigduizend.

Peiler doorzag, daar bij de voordeur, op de mat, met dat briefje in zijn hand, ineens de grote geestelijke strijd. Het gaat om God of duivel. leven of dood, rein en onrein, Geest of vlees, hemel of hel, zegen of toorn, oordeel. Het was alsof even alle grijstinten verdwenen uit zijn leven. Peter deed opnieuw geloofsbelijdenis toen hij hardop zei: Jezus Christus is Heer; en zo was hij weer een bewijs van 1 Korinte 1,30 en 31.

Ds. A.S. van der Lugt is predikant van de Gereformeerde Kerk te Rotterdam-Stad

VAN MODERNE GRONDSLAGEN EN POSTMODERNE VERHALEN

A.L.Th. de Bruijne

Een bespreking van Douma's Grondslagen 2¹

achtergronden

In een eerste artikel maakte ik een begin met de bespreking van het boek *Grondslagen* van professor dr. J. Douma. Ik liet zien waarom dit boek een mijlpaal betekent binnen de beoefening van de gereformeerde ethiek, en tegelijk binnen het geheel van Douma's werk. In dit artikel ga ik op enkele punten van dit inhoudrijke boek wat meer in.

Deugdethiek

Opvallend is het omvangrijke hoofdstuk dat Douma wijdt aan de deugdethiek. Zo uitvoerig troffen wij dit thema tot nu toe nog nergens binnen zijn oeuvre aan. Het bewijst dat Douma met zijn theorievorming midden in de huidige tijd wil staan. Sinds enkele decennia pleiten vooraanstaande filosofen en theologen namelijk voor een herleving van de klassieke deugdethiek, zoals we die vinden bij de Griekse wijsgeer Aristoteles, maar ook bij de kerkleraar Thomas van Aquino.

Om mijn waardering voor en vragen bij Douma's uiteenzetting te kunnen geven, moet ik eerst uitleggen wat er achter die nieuwe pleidooien voor deugdethiek zit.

Crisis van de moderne ethiek

Volgens velen verkeert de moderne ethiek – de ethiek sinds de Verlichting van de 18e eeuw – in een crisis. Zij gaat ervan uit dat er een algemene basis is waarop alle mensen die hun verstand goed gebruiken goed en kwaad kunnen leren kennen en

het over goed en kwaad in voldoende mate eens kunnen worden. Op basis van die algemeenheid is er een menselijke samenleving mogelijk. Maar wat is 'je verstand goed gebruiken'? Daarover verschillen de meningen steeds meer. En hoe breed is dat algemene terrein? Het blijkt te verschrompelen. En kennen mensen goed en kwaad werkelijk? Voor steeds meer mensen bepaalt hun *gevoel* wat goed en kwaad is. Mensen maken zichzelf met hun wil tot *scheppers* van goed en kwaad. En om ook als *samenleving* goed en kwaad te vinden, proberen wij al die losse 'willen' wat op elkaar af te stemmen en stellen we goed en kwaad vast bij meerderheid van stemmen. Sommigen nemen daarom afscheid van het spreken over goed en kwaad af: het blijkt immers een moreel rookgordijn rond ons eigen gevoel en onze eigen wil. Een aspect van deze crisis is dat mensen die wel menen te weten wat goed en kwaad is, daarmee in de praktijk lang niet altijd het goede doen en het kwade nalaten.

Uitweg

Deugdethiek wijst volgens som-

migen een uitweg uit deze impasse. Zij is minder rationalistisch dan de moderne ethiek. Deze laatste concentreert zich op het menselijke *handelen* en op de afweging en toepassing van *normen* om zo de *plichten* te kunnen vaststellen. *Handelingen*,

en plichten vormen immers de meest 'exacte' gegevens voor de ethiek, waarop het menselijk verstand het gemakkelijkst vat kan krijgen.

Deugdethiek kijkt echter ook naar de *dispositie*, zeg maar: het *karakter*, van waaruit menselijke handelingen geboren worden. Tot veel dingen die je doet of laat, kom je niet in de weg van een rationele afweging, maar omdat je op een bepaalde manier voorgesorteerd staat. Als je vriendelijk op iemand reageert, kan dit voortkomen uit een rationele afweging maar vaak heb je daarvoor niet de tijd. Je reageert vanuit een eigenschap, die je al dan niet bezit. Heb je een vriendelijke dispositie, dan reageer je vriendelijk. Woont die karaktertrek niet in je, dan is dat veel moeilijker. De moderne mens wordt vaak gereduceerd tot zijn verstand. Deugdethiek claimt een completer mensbeeld. Zo helpt zij ook bij het probleem dat het onvoldoende blijkt om verstandelijk te weten wat goed is. Je brengt je kennis pas in praktijk als je daartoe van binnen uit bewogen wordt.

Narratief

Deugdethiek is verder allergisch voor het moderne spreken over 'het algemene'. Zij verzet zich

tegen de gedachte dat je ware kennis van goed en kwaad inoet bouwen op een algemene basis, die alle mensen delen. Zo'n basis bestaat niet, omdat mensen altijd al leven en denken binnen een bepaalde traditie en gemeenschap die hen vormt. De overtuigingen van zo'n traditie stemmen de manier waarop je waarneemt en denkt. Hiervoor gebruikt men het begrip 'narrativiteit'. Je **maakt** deel uit van een 'verhaal', een samenhangende manier om Leven het (jouw) Leven aan te kijken. Binnen de moderne westerse samenleving bestaat niet één verhaal, maar alleen nog een pluraliteit aan levensvisies. Als we dan toch geacht worden ons te baseren op een door allen gedeelde 'algemeenheid' inoet dit wel betekenen dat één van die tradities zich stiekem aan de andere opdringt en deze dwingt om in haar termen te denken. Deugdehici zien dat als de fout van het liberalisme, dat de moderne westerse cultuur domineert. Men ontkent de eigen levensbeschouwelijke bepaaldheid, maar dringt in naam van levensbeschouwelijke neutraliteit en algemeenheid de liberale wereldbeschouwing en de liberale visie op goed en kwaad aan de westerse samenleving op.

Ook christelijke ethiek

Nu moeten wij niet denken dat deugdehiek alleen een alternatief is voor de moderne liberale ethiek. Veel christelijke deugdehici menen dat ook de gangbare christelijke ethiek verbetering behoeft. Volgens hen heeft die christelijke ethiek weliswaar inhoudelijk afstand gehouden tot modernistische opvattingen, maar in haar werkwijze en structuur toch veel van de ethiek van de Verlichting overgenomen. Ook de christelijke ethiek ging zich – anders dan vroeger –

almeer beperken tot handelingen. Ook de christelijke ethiek werd voor een belangrijk deel een rationele onderneming, alleen niet een ander uitgangspunt: Gods geopenbaarde wil, zoals wij die aantreffen in de geboden. Met dat eigen vertrekpunt heeft ook de christelijke ethiek vaak geprobeerd via rationele afwegingen zo exact mogelijk de plichten voor ons handelen vast te stellen en daarmee de liberale stijl formeel tot de hare gemaakt.

De parallel gaat mijns inziens nog verder. De christelijke ethiek is momenteel terechtgekomen in een soortgelijke impasse als de moderne ethiek. Binnen de kerk zie je in het klein wat binnen de samenleving in het groot aan de orde is. Met blijkt namelijk bij nader inzien toch niet zo goed mogelijk om met behulp van je verstand op de objectieve basis van Gods geboden in alle gevallen vast te stellen wat goed en kwaad is. Daarover blijken de meningen ook binnen de kerk al meer uiteen te lopen. En ook binnen de kerk blijken andere factoren zoals onze wil en ons gevoel in de praktijk veel beslissender. Ook binnen de kerk stuiten wij op groeiende morele pluraliteit. En welke christen herkent niet het probleem dat je wel kunt weten wat goed is, maar daarmee nog niet dit goede daadwerkelijk in praktijk brengt. Juist voor binnen de kerk vinden velen daarom een vorm van deugdehiek belangrijk.

Douma's visie

Nu kom ik terug bij Douma's hoofdstuk over de deugdehiek. De kracht daarvan is dat hij zich niet laat sturen door de waan van de dag. Een grondige en informatieve benadering laat zien hoe diep deugdehiek is verankerd in de geschiedenis van de ethiek. Die diepteboring doet hem kant-

tekeningen plaatsen bij het beroep van christelijke deugdehici op Thomas van Aquino. Douma laat zien dat de invloed van Aristoteles soms groter is. In verband daarmee wijst hij op de optimistische kijk op de mens die in de deugdehiek vaak meekomt. Deugdehiek lijkt te beweren dat wij **onszelf** door goede vorming kunnen veranderen in goede mensen. Dat optimisme hotst op de bijbelse leer over de zonde. Tegelijk kan Douma de deugdehiek ook onbeveng gebruiken. Ook onze de christelijke traditie leert om te gewerkt. Op een creatieve manier schakelt hij deugdehiek in als hij een antwoord zoekt op het klassieke ethische probleem van de botsing van plichten. Hoe je hij een dilemma kiest, hangt samen met van je morele rijpheid en wijsheid, dus met je 'deugden'. Tegelijk wijst Douma deugdehiek in haar radicale vorm af. Naast deugd ziet hij ook ruimte voor plicht en gebod.

Eerst het verhaal

Toch mis ik ook iets in Douma's behandeling. Hij tekent weliswaar in enkele trekken de moderne problematiek waarop deugdehiek een antwoord wil geven. Maar, hij lijkt niet zo gevoelig voor de urgentie van deze problematiek, ook binnen de kerk. Daarom geeft hij wel ruimte aan waarheidselementen uit de deugdehische traditie, maar stelt hij van daaruit nauwelijks kritische vragen aan onze eigen ethische traditie. Natuurlijk wijst hij terecht het dilemma tussen deugd en gebod af, maar dat doen de gematigder deugdehici tegenwoordig ook wel. Zij zouden volgens mij best kunnen instemmen met Douma als hij op pagina 243 stelt: 'Eerst het verhaal en dan de moraal!'. Hij acht de geboden ondenkbaar zonder het verhaal van Gods bevrijding.

Maar aan het punt dat veel deugdedhici daarbij hoog zit, lijkt Douma dan toch voorbij te gaan, terwijl daarmee de crisis van de moderne ethiek alles te maken heeft. Ik doel op de vraag naar de *principiële volgorde* tussen die (wee. Deugdedhici willen ethiek niet rationeel bouwen op het objectieve en het algemene, omdat zij menen dat dit algemeen een mythe is. Vertaald naar de christelijke ethiek betekent dit dat zij zich ertegen verzetten dat ethiek logisch gebouwd wordt op zoiets als Gods universele (algemene) wil of wet, dus op de geboden. Want die geboden staan in het kader van een 'verhaal', een narratieve structuur.

Dat geldt in de eerste plaats binnen de Bijbel zelf. Maar het werkt ook zo als wij die geboden moeten leren kennen en toepassen. Voor de praktijk heeft Douma zeker gelijk: geen dilemma tussen deugd en plicht! Soms leert je affiniteit met Christus (deugd) je wat goed is en wat je dus niet moet doen. Een andere keer vormt juist concrete gehoorzaamheid aan een duidelijk gebod van God je morele karakter. Maar achter die wisselwerking in de praktijk ligt volgens mij toch een principiële volgorde. Bij het bepalen van mijn christelijke plicht kan ik nooit zonder een christelijke identiteit, maar hij het vormen van mijn christelijke identiteit ben ik niet persé afhankelijk van het doen van inhoudelijke plichten. Alleen een 'vernieuwd denken' ziet in wat de wil van de Here is (Rotn 12:1,2) en verstaat wat van de Geest van God is (1 Kor 2). Wanneer Douma dit in het aangehaalde woord lijkt te erkennen, geeft hij daarmee mijns inziens in principe ook ruimte aan een andersoortige benadering in de ethiek. Ik herinner hier aan mijn vorige artikel. Daarin wees ik aan hoe het typerend christelijke van de christelijke ethiek bij

Douma ten diepste niet ligt in zijn vrij rationele indeling van het bijbelgebruik in vier soorten. Daarachter bespeurde ik een sterke nadruk op de persoon van Christus en zijn relatie tot ons menszijn. Daarbij tekent Douma dat menszijn - zonder dat hij die woorden gebruikt - toch als opgenomen in een 'verhaal': van schepping tot en met heiliging. Christus is bij hem geen principe waarop de ethiek ghouwd wordt, maar een levende persoon die ons menselijke verhaal beslissend bepaalt. Die beïadering ligt minder ver af van een narratieve of deugdedhische dan je op het eerste gezicht zou denken.

Radicaler

Dat vind ik waardevol. Maar als gevolg daarvan komt er wel een zekere spanning in Douma's boek tussen deze lijn en zijn beginhoofdstukken waarin hij het eigene van de christelijke ethiek ten opzichte van de algemene ethiek afbakt. Hoewel hij liet dilemma 'deontologie of utilisme' afwees, spreekt uit zijn beschrijving toch wel veel affiniteit niet een deontologische benadering, Deontologie benadert de ethiek op basis van normatieve principes en is geneigd sterk naar de handeling kijken. Ook Douma concentreert zich op het handelen, en ziet factoren als motivatie en karakter als dienstbaar aan dit handelen. Met zoveel woorden noemt hij zichzelf een aanhanger van de 'Divine Command Theory', de ethiek die Gods wil 'beschouwt als de laatste grond voor goed en kwaad. Heel vaak leidt deze DCT in de praktijk tot een ethiek op basis van Gods geboden. Douma bespreekt haar ook als een *deontologische* stroming. In die verhandeling opgesloten ligt mijns inziens precies de omgekeerde volgorde dan die ik zojuist aanwees. Zojuist zei ik dat de identiteit voor het gchod

gaai. Hier lijkt juist het gebod primair, terwijl andere factoren zoals die van het 'nut', het 'verhaal' of de 'deugd' als aanvullende aspecten in beeld koïnen. Van daar dat ik de vraag stel of hier niet een zekere spanning in Douma's opvatting blijft. Ook praktisch heb ik er mijn vragen bij als Gods gebod of Gods geopenbaarde wil de *basis* moet vormen van christelijke ethiek. Veel inzicht in goed en kwaad komt niet voort uit Gods gebod, maar uit het kennen van God zelf en van zijn werken van schepping tot en met herschepping, en dat alles in de bedding van de gemeenschap die je vormt. Niet alleen direct of indirect normatieve bijbelgedeelten wijzen ons daarbij de weg iizake goed en kwaad, maar ook vertelde geschiedenissen. En er is geen reden om het eveiwicht binnen de Bijbel dan zo te reconstrueren dat deze vertelde geschiedenissen illustraties worden bij algemeen normatieve passages. Het ligt principieel omgekeerd: normatieve teksten moeten geplaatst worden in het geheel van de geschiedenis van Gods werken zoals de Bijbel daarover vertelt.

Algemeen en christelijk

Met de geschetste spanning hangt samen hoe Dourna spreekt over 'algemene' en 'christelijke' argumenten binnen de ethiek. Meer dan in vergelijkbare eerdere uiteenzettingen die hij over dit begrippenpaar gaf, blijkt in *Grondslagen* wat zijn belangrijkste doel ermee is. Hij wil niet betogen dat wij bij voorkeur geen christelijke argumenten moeten gebruiken als wij het met algemene af kunnen, zoals sommigen zijn eerdere bijdragen hierover hebben opgevat. De spits van zijn verhaal is juist voor een belangrijk deel dat wij ons in de huidige samenleving niet moeten schamen om met specifiek christelijke

argumenten te komen. Zonder die zullen wij veel zaken niet overtuigend duidelijk kunnen maken. Tegelijk zullen wij in een christelijk kader vaak ook dingen zeggen dit: een niet-christen direct aanspreken. Wij moeten Douma niet zo begrijpen dat hij een onderbouw van algemeine argumenten legt, met daarop waar nodig een bovenbouw van christelijke argumenten. Het gaat om een cirkel van voluit christelijk: argumenten, maar binnen die cirkel zullen wij ook gebruik maken van waarnemingen en redeneringen die een niet-christen zo met ons kan delen.

Het algemene

Toch is het voor mij de vraag of het spreken over 'algemeen' en 'christelijk' niet automatisch dat onderbouw-bovenbouw-model oproept. Alleen al de beweging, die Douma in zijn eerste hoofdstukken maakt, bevestigt dat: tot tweemaal toe definieert hij het christelijke door het te plaatsen binnen een algemeen kader. Het risico hierbij is dat je het christelijke tegen je bedoeling in toch in beeld brengt op de voorwaarden van wat als algemeen geldt. En dat laatste wisselt in de huidige samenleving, zodat het zou kunnen voorkomen dat een argument dat eerst 'christelijk' heette ineens algemeen wordt en omgekeerd. Ik herinner er aan dat juist die categorie van het 'algemene' typerend is voor het moderne liberale denken dat het levensbeschouwelijke perspectief buiten het debat wil plaatsen. En ik verwijs ook naar de analyse die leert dat het liberale denken onder het mom van dit algemene ten diepste de eigen levensbeschouwing opdringt aan de samenleving. In het licht daarvan vind ik het riskant om die terminologie toch aan te houden. Ik zou eerder uitdagend willen stellen dat alleen het christelijke het

algemene is. Hoe twijfelachtig die categorie van het algemene is, blijkt ten overvloede uit het besef dat naarmate de samenleving pluriformer wordt het terrein van het algemene noodgedwongen kleiner en inhoudslozer wordt. Juist in deze situatie lijkt het mij de uitdaging voor een christelijk perspectief om duidelijk te maken dat werkelijke 'algemeenheid' in een plurale samenleving, alleen gevonden kan worden niet de invalshoek van het evangelie. Dat roept ons immers weg van een vereniging op basis van het menselijke en leert ons de eenheid vinden in de ene God en zijn werken. Het is dan een stap terug wanneer wij dit perspectief van het evangelie juist laten uitkomen door het *na* en *naast* het algemene te plaatsen, zoals bij Douma dreigt.

Uitdaging

Het misverstand dat hier vaak opdoemt, is dat dit perspectief van het evangelie zou inhouden dat wij alleen maar bijbelteksten gaan aanvoeren in ethische debatten. Maar dat misverstand is vrucht van dezelfde wortel. Dat gaai er namelijk vanuit dat de christelijke ethiek in de grond van de zaak afhangt van de bijbelse geboden. Wij mogen echter leren antwoorden op God zelf in alles wat Hij heeft gezegd en gedaan. Als wij dit doen vanuit onze eigen specifieke narratieve traditie, dus altijd openlijk als christenen, betekent dit nog niet dat wij alleen maar dingen zeggen die in de Bijbel staan. In het licht van de Bijbel zullen ook andere factoren op de juiste manier in beeld komen, factoren uit de werkelijkheid, de geschiedenis of de wetenschap waarmee niet alleen christenen te maken hebben. Omdat ze niet direct Bijbels zijn, moeten we ze niet 'algemeen' noemen. We moeten juist hooghouden en hardmaken dat

ze pas voluit tot hun recht komen binnen het christelijk perspectief. De herkenning door niet-christenen die op zulke punten mogelijk is, omdat zij te maken hebben met dezelfde God en dezelfde werkelijkheid, gaat dan altijd direct gepaard met de uitdaging om de wereld en het leven te bezien in het licht van het evangelie.

Bijbelgebruik

Met dit alles vraag ik mij af of Douma's ethiek hij een dieptepeiling niet veel 'narratiever' wil zijn dan de onderscheidingen en basisbegrippen waarbinnen hij zich beweegt doen vermoeden. Ik zie dat bevestigd in zijn inmiddels bekende analyse van de manier waarop de Bijbel binnen de ethiek gebruikt kan worden. Hij brengt reliëf aan in de manier waarop wij binnen de ethiek de Bijbel kunnen gebruiken. Bijbelteksten kunnen direct normatief zijn: dan werkt de Bijbel als gids. De Bijbel kan echter ook als een richtingwijzer lijnen uitzetten die wij hij concrete thema's met onze bezinning en ons handelen moeten clootrekken. De Bijbel geeft ook grenzen aan, als een wachter die ons waarschuwt wanneer wij in onze ethische bezinning verkeerde kanten op gaan. En de Bijbel geeft voorbeelden, waaraan wij ons voor ons handelen kunnen oriënteren. Van deze indeling gaat de suggestie uit dat de primaire manier van bijbelgebruik toch die van de directe gebiedende wijs is. Dat past ook bij Douma's keus voor een ethiek van Gods gebod (DCT). De nadere indeling werkt als nuancering binnen dat kader: dit werken met Gods gebod vat Douma veel breder en en genuanceerder op dan vaak gedaan is. Maar opvallend is dat K. Veling in een analyse van Douma's schriftgebruik concludeerde dat direct-normatief han-

teren van hijbelgegevens bij hem *in de praktijk* helemaal niet het belangrijkste is. Veel vaker werkt Douma met wat Veling 'waarden' noemt, een begrip dat te vergelijken valt met Douma's richtingwijzer en wachter. Bevestigt dit niet dat Douma wel in de termen van een gebodsethiek upereert, maar feitelijk een andere, bredere basis hanteert?

Er is nog één punt waarop ik naar aanleiding van het boek *Grondslagen* wil ingaan. Omwille van de ruimte bewaar ik dat voor de volgende week.

Drs. A.L.Th. de Bruijne is universitair docent in de Ethiek en Encyclopedie van de theologie aan de Theologische Universiteit te Kampen

¹ J. Douma, *Grondslagen. Christelijke ethiek*. Uitgeverij Kok, Kampen 1999, f 59,00.

uit de kerken

Spakenburg-Zuid - Per 1 december 2000 is ds. G.J. Bruijn, missionair predikant van de Gereformeerde Kerk te Spakenburg-Zuid, die in 1999 gerepatrieerd is uit Congo, beroepbaar. Zijn adres is: Goudkruid 42, 3068 SZ Rotterdam; tel. 010-2206124.

Leiden - Scriba: W.E. Knol. Aloëlaan 32, 2316 XT Leiden (wout_wendel@worldmail.nl)

Berkel en Rodenrijs - Bedankt voor beroep: H.J. Room te Harderwijk.

Dordrecht - Beroepen: A.J. van Zuijlekom te 's Gravenhage-Centrum/Scheveningen.

Krimpen aan den IJssel - De kerkenraad van Krimpen aan den IJssel heeft, nadat de gemeente is gehoord, besloten tot het instellen van een 2^e predikantsplaats. De huidige grootse van de gemeente en de nog te verwachten groei rechtvaardigen dit besluit. Uit een gehouden financiële actie in de gemeente is gebleken dat uitvoering van dit voornemen mogelijk is. De kerk van Krimpen aan den IJssel is momenteel vacant. Onlangs is een beroep uitgebracht op ds. J.B. de Rijke te Eindhoven.

nieuw uitgekomen

Vechten kun je niet alleen; Gemeenteschets Y door G. Gunnink.

In deze tijd is het "in" om hoe-ken als Deadline (Randy Alcorn) of boeken van Frank Peretti te lezen. Het gevaar zit erin dat we in *ons* denken over engelen en demonen en ook over de geestelijke strijd die *wij* hebben te voeren door *deze* boeken laten beïnvloeden. Ds. Gunnink laat ons zien wat God zelf aan ons vertelt over zijn engelen en over de satan en zijn aanhangers. Ook over de geestelijke strijd die er gevoerd wordt en de strijd die wij hebben te voeren, gaat het in deze schets.

Uitgegeven door het GVI Zwolle, f 7,50 (32 blz.)

Ik en de rest, blijf jezelf in de groep, door Fran en Jill Sciacca.

Ben jij honderd procent jezelf? Weet je altijd waarvoor je staal? Of richt je je misschien onbewust heel sterk op de groep? Natuurlijk is het niet verkeerd om je een beetje aan te passen. Tenslotte wil iedereen er graag bij horen. Maar wanneer de groep dingen van je gaat vragen die je niet wilt? Wanneer is er eigenlijk sprake van groepsdruk en hoe herken je dat in jouw leven? De auteurs van dit boek willen je door de bijbelstudies in dit boek helpen om daar achter te komen.

Uitgeverij Plateau Barneveld, f 17,50 (79 blz.)

EEN 'LEEG TESTAMENT' - NEE TOCH!

H. Veldman

hoog
genoteerd

In deze nieuwe rubriek willen we u met een zekere regelmaat - eens per twee weken - 'gedachten' doorgeven die ooit 'hoog genoteerd' stonden. Die eens een belangrijke functie hebben uitgeoefend in de geschiedenis van kerk en wereld. En misschien wel weer een hoge notering verdienen. Met name omdat ze duidelijk maakten waar het in het christenleven op aan komt.

De woorden die we u willen voorhouden worden niet plompverloren gepresenteerd, maar voorzien van een korte toelichting. Ook hier geldt immers, dat we de (historische) context niet mogen vergeten. Citaten staan cursief afgedrukt, De aard van de uitgekozen gedachten is divers: van pastoraal tot pedagogisch, van beschouwelijk tot activistisch, van inzichtgevend tot protest-oproepend, Aan u de taak om er in de (post)moderne wereld van vandaag waf mee te doen. We beginnen met de hervormer Maarten Luther.

Luther moest in zijn kerk, als onderdeel van de pas begonnen reformatie, nieuwe vormen bedeeiken voor het onderricht in het Evangelie. De roomse kerkmensen hadden eigenlijk - de goede niet te na gesproken - altijd volstaan met het idee: wat de kerk gelooft dat geloof ik ook. Maar het kerkelijk onderwijs was slecht geregeld. Het was tenslotte een loze vorm geworden. Luther heeft ze ontmoet, de onwetenden! Ze volgden de aanwijzingen van de priester op - als die er tenminste waren. Daarmee was vaak de persoonlijke verantwoordelijkheid van de gelovigen teruggebracht tot nul. Geloof dus als 'leeg testament'.

Luther denkt aan de mondigheid

van de christenmens. Hij predikt zijn vrijheid. Maar wel in gebondenheid. Luther denkt aan de kinderen - hij krijgt er zelf ook enkele. Wij denken aan hun ouders - hij is zelf vader. Ook denkt hij na over de kerk: daar ziet men graag dat ouders en kinderen samen hun geloof leren kennen en belijden. Hoe pak je dat aan? Gezamenlijke verantwoordelijkheid. Een mooie aanpak. Maar is het niet vaak zo dat de een het afschuift op de ander? Dat gebeurt ook in de kerk. Catechese kan een speelbal worden. Het 'maar wat aan rommelen' kan tot gevolg hebben dat het doel niet bereikt wordt, nl. een ordelijke geloofskennis bij de kinderen van de kerk. Luther

wil het catechetisch onderwijs zo goed mogelijk ordenen. En dat doet hij als volgt.

Eerst bepaalt hij de ouders hun verantwoordelijkheid: toen jullie je kind lieten dopen werd je tegelijk bevestigd in het ambt van catecheet! Zij hebben tot taak de kinderen het eerste onderwijs in de dingen van het Evangelie te geven. Daarom wil Luther dat men korte huissamenkomsten houdt waarin de catechismus wordt besproken en geleerd. Neem daar tijd voor. Het lege testament dicteert.

Maar ouders hebben hulp nodig. Hulp van de kerk. Hulp bij, naast hun eigen aandeel in dit werk. Dat kan op twee manieren. De predikant houdt zondagsmiddags 'kinderdienst' waar de ouders met hun kinderen komen oin samen naar de hoofdzaken uit Gods Woord te horen. Maar als het gezin dan verhinderd is (het woont te ver weg om er na de ochtenddienst als weer te zijn, bijv. op een boerderij), dan gaat de diaken erheen om het boerengezin later die middag het nodige onderricht te geven. Zo bereikt de kerk met de kindereti ook de ouders. En men draagt als kerk gezamenlijk de verantwoordelijkheid. In de middagdienst waar ieder welkom is, of thuis als men daar catechiseert.

Wat te doen als ouders er niet aan meewerken? Wat? Luther kan het zich niet voorstellen dat iemand die de Here kent niet nog méér van Hem te weten wil komen. Wie deze catechese-dien-

sten niet bezoekt doet tegen de ordinantie van God. Je bent een vijand van God als je je kind - én ie zelf - niet geeft wat God nodig vindt. Je laat het 'testament' leeg als de kennis van God en Zijn dienst niet wordt geleerd. Luther legt uit:

"Deze prediking is daartoe opgezet en begonnen, opdat zij kinderen en eenvoudigen zou onderichten. Daarom heet dit dan ook van oude tijden af in het Grieks 'catechismus', dat is ren kinderle- ring, wat ieder Christen noodzakelijkerwijs moet kennen, zodat, wie dit niet weet, niet tot de Christenen gerekend kan worden en tot geen sacrament kon toegelaten worden. Zoals een handwerksman, die de aard en het gebruik van zijn ambacht niet kent, wordt ontslagen en voor ongeschikt

wordt gehouden. Daarom moet men de jonge mensen de stukken, die in de catechismus of de kinderprediking thuishoren, goed en flink laten leren en ze met ijver daarin oefenen en ermee bezig laten zijn. Daarom u ook een huisvader verplicht iedere week eenmaal zijn kinderen en huisge- noten te ondervragen en te onder- zoeken, wat ze daarvan weten of leren, en, als zij het niet kennen, hen met ernst erbij bepalen."

Waarmee dient volgens Luther dat testament gevuld te zijn? De Hervormer deelt zijn Kleine Catechismus als volgt in: a. de geboden van God; b. het geloof in God; c. het gebed tot God. Leg dat naast de Heidelbergse Catechismus en de overeenkomst ziet u meteen. En deze kern vinden

we vanzelfsprekend ook terug in Luthers Grote Catechismus, maar dan aangevuld met onder- wijs over doop, avondmaal en biecht. En later kwam daar nog bij onderwijs over het huwelijk.

Kunt u zich voorstellen dat uw 'testament' leeg blijft als u de zondagmiddagdiensten bezoekt die zó gevuld zijn met de kennis van God en de kennis van de mens? Hoe rijk is de kerk, hoe rijk de kerkleden, jong en oud, die zich in zulke diensten laten onderwijzen over de weg van Gods heil.

Drs. H. Veldman is kerkhistoricus en als geschiedenisdocent verbonden aan het Gomarusscollege te Zuidhorn

'Kampen laat van zich horen'

Zo kopte de Schooldagkrant van onze Theologische Universiteit. En terecht.

Dit is het eerste deel van de nieuwe TU-bezinningsreeks:

Geloven in zekerheid?
Gereformeerd geloven in een postmoderne tijd.

Onder redactie van Koert van Bakkum en Rien Rouw

Een treffende titel. Even nog afgezien van ons inkomen staat immers alles op losse schroeven. Ook dus onze geloofszekerheid. Stoere zekerheden hebben afgedaan en geloof zonder twijfel wordt gewantrouwd. Heeft ons gereformeerde geloof de

aansluiting op de samenleving verloren?

In dit boek wordt de kracht van de gereformeerde traditie gepeild en wegen naar nieuwe geloofsrekerheid gewezen. Op zoek naar een eigen gereformeerde identiteit in deze postmoderne cultuur.

De bundel toont de dynamiek van de gereformeerde overtuiging en zal de Lezer verrassen.

Auteurs: Drs. K. van Bakkum, dr. G. van den Brink, drs. W. Dekker, drs. C.E. Evink, prof.dr. G.Glas, prof.dr. S.Griffioen, prof.dr. B.Kamphuis, drs. J.H.F. Schaeffer, en drs. P.H. Vos

169 pag., f 34,75

Verkrijgbaar in de boekhandel

UITGEVERIJ DE VUURBAAK

DIAKENEN EN GEREFORMEERDE ZORGINSTELLINGEN

J. Lenting

Diakenen hebben aan de wieg gestaan van verschillende gereformeerde zorginstellingen (De Driehoek, De Wijngaard e.a.) Het bieden van hulp en zorg aan hulpbehoevende broeders en zusters is immers een kerntaak van de diaconale gemeente. En als voor die hulp een professionele zorgorganisatie nodig was dan kwam die er meestal ook wel. In de afgelopen tien jaar hebben zich grote veranderingen voorgedaan in de hulp- en zorgverlening. Veranderingen die gevolgen hebben voor de verhouding tussen kerk en gereformeerde zorginstellingen. In twee artikelen willen we daarop ingaan. In dit eerste artikel worden enkele trends belicht die van invloed zijn op de christelijke zorginstellingen. In het tweede artikel wordt ingegaan op de uitdaging waarvoor deze instellingen en de kerken staan. Hoe kunnen beide 'partijen' hier positief (=wederzijds opbouwend) op reageren?

Trends

Er zijn tenminste een viertal trends waar te nemen met betrekking tot de gereformeerde zorginstellingen. Dat zijn:

- de veranderende rol van de overheid
- verdergaande professionalisering
- afnemende binding tussen kerken en christelijke hulpinstellingen
- een verschuiving van aanbod naar vraaggestuurde zorg

Deze vier trends willen we achtereenvolgens toelichten

Gereformeerde zorg en de rol van de overheid

Een belangrijke speler in het

zorgveld is de overheid. Je kunt wel een christelijke hulporganisatie gaan oprichten, vroeg of laat krijg je te maken met de regels van de overheid. Zeker als je op enig moment een beroep doet op overheidssteun en/of financiering vanuit de AWBZ. De rol van de overheid in het zorgveld is nogal toegenomen. Zo stelt de overheid hogere kwaliteitseisen aan de hulpverlening en streeft de overheid naar regionalisering van het hulpaanbod. Die regionalisering is een lastige opgave voor de meestal landelijk werkende gereformeerde zorginstellingen. Zij krijgen te maken met regionaal werkende zorgkantoren waarmee ze zaken moeten doen. Het is even afwachten hoe zich dit in de praktijk gaat ontwikkelen.

Verder ziet de overheid het liefst een zorgaanbod voor iedereen vanuit een 'algemene organisatie' i.p.v. een verzuimd zorgaanbod. Hulpverlenende organisaties zoals De Driehoek en de SGJ hebben daar vandaag volop mee te maken en staan voor forse uitdagingen.

Enkele trends die hiermee samenhangen zijn: 'zorg op maat' voor de zorgvrager en meer doelmatigheid in de zorgverlening

Verdergaande professionalisering

Een volgende verandering is de sterke professionalisering in de christelijke zorgverlening. Op initiatief van kerken, diaconieën of particuliere christenen zijn in de afgelopen decennia tal van professionele organisaties voor christelijke zorgverlening ontstaan (bijv. gereformeerd maatschappelijk werk). Zo'n gereformeerde zorgorganisatie zal veel aandacht moeten hebben voor een hechte relatie tussen de zorginstelling en achterban. De reden hiervoor kan duidelijk zijn: zonder levende communicatie en goede afstemming leidt professionalisering van de hulpverlening gemakkelijk tot vervreemding en afstand t.o.v. de oorspronkelijke doelen en doelgroep.

In de zeventiger jaren is daarover in de gereformeerde kerken een felle discussie gevoerd. Dat betrof toen de verhouding tussen de professionele maatschappelijk werkers van De Driehoek en de ambtsdragers van de kerk. Hoewel de ambtsdragerskerken

de nadelen van professionalisering van zorg toen misschien wel onderkennen. Was de voorgestelde 'oplossing' toen niet adequaat. Sommige kerkenraden wilden dat de gereformeerde maatschappelijke werkers in zekere zin onder supervisie van de plaatselijke kerkenraad zouden werken. Terecht is toen gekozen voor een landelijke overleg- en communicatiestructuur (curatorium) dat namens de kerken met De Driehoek sprak. Dus niet de kerkenraad als 'werkbaas' van de plaatselijke maatschappelijk werker.

Es was toen hij ambtsdragers (en maatschappelijk werkers) grote onwennigheid en weinig ervaring in het omgaan met elkaar.

Afnemende binding tussen kerken en christelijke zorginstellingen

Eerst was er dus de neiging om de professionele hulpverlening onder de directe verantwoordelijkheid van de diakenen/ambtsdragers te brengen. Vandaag lijkt het de andere kant op te gaan.

Diakenen/kerken beschouwen de professionele christelijke hulpinstellingen als zelfstandig optredende organisaties waar ze niet meer naar om hoeven te kijken. Het Generaal Diaconiaal Deputaatschap (GDD) heeft namens de diakenen/kerken contact met de gereformeerde hulporganisaties en dat is het dan. Wat kunnen diakenen dan nog doen? De betrokkenheid tussen kerken en zorginstellingen is kleiner geworden.

Het gevaar bestaat dat de gereformeerde hulporganisaties zo –onbedoeld- te ver afkomen te staan van hun achterban/doelgroep (en van de bedoelingen van hun oprichters).

Het is opvallend dat enkele recente initiatieven van christelijke zorgverlening (bijv. de stichting Terwille voor christelijke

verslaafdenzorg en enkele christelijke opvanghuizen in Noord-Nederland) buiten de bevoegdheid van diakenen tot stand zijn gekomen.

Het lijkt of de aandacht voor (nieuwe vormen van) christelijk barmhartigheidsbetoon geheel en zonder discussie wordt overgelaten aan organisaties voor hulpverlening of aan particulieren.

Als die organisaties zelf dan ook niet investeren in de relatie/communicatie/discussie met hun kerkelijke achterban, dan dreigt vervreemding en verwijdering. Dat dit best anders kan bewijzen de regionale discussiebijeenkomsten die De Driehoek in 1958 en 1999 met de diakenen hebben gehouden. Zo kun je verwachtingen over en weer duidelijk krijgen!

Hier ligt dus ook een communicatie-uitdaging voor de professionele organisaties zelf op straffe van vervreemding en gebrek aan betrokkenheid en per saldo ...gebrek aan cliënten!

Van aanbod- naar vraag-gestuurde zorg

Hiervoor werd gesproken over gebrek aan cliënten.

Als een gereformeerde hulporganisatie geen klanten meer heeft is uiteraard het einde daar.

Dat geldt ook voor gereformeerde en christelijke zorginstellingen. We houden geen organisatie in stand om de organisatie. Deze realiteit houdt alle betrokkenen alert en kritisch. Daar is niks mee, integendeel.

Maar ik vraag mij af of de betrokkenen (zowel zorgvragers als zorgaanbieders) zich dat vandaag voldoende bewust zijn.

Vanouds had de 'zorgaanbieder' een beslissende stem hoe het 'zorgpakket' van een individuele 'zorgvrager' eruit moest zien. In de moderne zorgvisie dient de zorgverlening door de zorgvraag

gestuurd te worden. Van 'aanbodgestuurde vraag' naar 'vraag-gestuurde zorg'. De zorg volgt de vraag en er worden maatregelen genomen dat het geld (de financiering) de zorg volgt, in plaats van andersom, zoals tot op heden gebruikelijk was. *Vandaag is voor een gereformeerde zorgorganisatie de vraag belangrijk: wie zijn mijn klanten, waar zitten ze, welke toegesneden zorg vragen ze en hoe kunnen wij daaraan beantwoorden vanuit een christelijke zorgvisie.*

Deze ontwikkelingen hebben gevolgen voor de gereformeerde zorgorganisaties.

Het komt er op neer dat die organisaties –voor zover ze nu bekostigd worden door overheid of AWBZ- geen financiën meer zullen krijgen als hun klandizie wegvalt.

En wanneer valt hun klandizie weg?

Als gereformeerden –om wat voor reden ook- geen gebruik meer maken van het hulpaanbod van deze organisaties.

Wanneer maken gereformeerden geen gebruik meer van het hulpaanbod?

Als liet 'hulpaanbod' van gereformeerde instellingen qua, kwaliteit, identiteit, maatwerk, bereikbaarheid, meerwaarde, zorgvisie, kosten e.d. zich onvoldoende onderscheid van het 'algemeen hulpaanbod' dat op de 'markt' beschikbaar is.

Onderzoek in de gereformeerde gezindte

Bovengenoemde trends en gevaren worden intussen ook onder-

kend door het christelijk zorgveld.

In 1999 is een uitvoerig onderzoek gedaan naar vraag en aanbod van zorg in de gereformeerde gezindte (hrcd opgevat). Deze bevolkingsgroep maakt ongeveer 5 % uit van de Nederlandse bevolking.

Als die mensen allemaal een beroep zouden doen op 'eigen' gereformeerde zorginstellingen dan zou er een groot tekort zijn aan gereformeerde zorgvoorzieningen. Maar... dat is niet het geval!

Het onderzoek concludeert dan ook dat er voor de organisaties nog veel voorlichtingswerk te doen is naar hun potentiële achterban over het christelijke zorgaanbod. Een 'vraagpeiling' in de gereformeerde achterban wordt noodzakelijk geacht.

De Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) werden in dit onderzoek ook tot de gereformeerde gezindte gerekend.

We mogen gerust aannemen dat ook voor de leden van de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) geldt dat een groot deel daarvan geen gebruik maakt van het zorgaanbod van de 'eigen' gereformeerde zorginstellingen.

Dit feit - gecombineerd met de trends die hiervoor zijn genoemd - vormt een bedreiging 'van binnen uit' voor de continuïteit in de gereformeerde zorgverlening.

Dit gaat de kerken en de diakenen aan!

Uitdaging

!Toe dienen kerken en instellingen te reageren op deze trends en onderzoeksresultaten?

Hier ligt een uitdaging voor kerken, kerkleden en christelijke zorgorganisaties om te bewijzen dat de gereformeerde en christelijke hulporganisaties een geheel eigen en uniek 'zorgproduct'

aanbieden en daarbij de 'zorgvrager' centraal stellen.

Deze opgave houdt momenteel veel gereformeerde en christelijke zorginstellingen behoorlijk bezig.

In de jaarlijkse gesprekken tussen het Generaal Diaconaal Deputaatschap en de besturen + directies van de instellingen is dit een hoofdonderwerp.

een hechte relatie tussen kerken en diakenen enerzijds en de gereformeerde zorginstellingen anderzijds is nodig voor de continuïteit van de christelijke zorgverlening.

Er valt te constateren dat gereformeerde mensen veel makkelijker dan 10 jaar geleden naar een niet christelijke zorgorganisatie (of hulpverlener) stappen. Voor wat betreft de hulpverlening bij psychische nood heeft dat mede te maken met veranderingen die zich bij de RIAGG's hebben voorgedaan.

Vijftien jaar geleden was het nog zo dat geloof en levensbeschouwing geen rol speelde in de therapeutische benadering van het RIAGG. Toen werd geloof soms als een negatieve factor beschouwd. De laatste jaren is daar een duidelijke kentering in gekomen. Nu wordt erkend en gepraktiseerd dat geloof en levensbeschouwing een rol mogen/moeten spelen in de hulpverlening.

Geloof wordt op z'n minst gerespecteerd.

Bovendien: niet alle zorgvragen hebben een 'geloofscomponent'. Dat leidt er toe dat gereformeerden minder vaak een beroep doen op de gereformeerde zorginstellingen. Ook het verwijspatroon van huisartsen heeft deze ontwikkeling bevorderd.

Iemand die naar Eleos (fusie van GPZ, Gliagg en Glibw) verwezen

wil worden en niet naar het Riagg moet dat zelf duidelijk aangeven.

Bij opname in verpleeg- en verzorgingshuizen speelt uiteraard de afstand een rol en de binding met de eigen vertrouwde woon- en kerkomgeving.

Het zijn heel begrijpelijke en bepaald geen slechte overwegingen.

Maar...het maakt wel duidelijk dat vanzelfsprekende klantenbinding tussen gereformeerde zorginstellingen en de leden van de Gereformeerde Kerken niet (meer?) bestaat.

In het tweede artikel gaan we concreet in op de uitdaging waarvoor de betrokken 'partijen' staan.

S. Lenting is als diaconaal consulent werkzaam op het Diaconaal Steunpunt van de Gereformeerde Kerken

Lied van de week 3 december:

Voor zondag 3 december staat gezang 96 uit het *Liedboek voor de Kerken* op het rooster. Dit lied is al eerder aan bod geweest. Een bespreking heeft gestaan in De Reformatie van 2 oktober 1999.